

Κάλαντα του Ελληνισμού. Για το «Χρονικό του Πολίτη» - Δεκέμβρης 2008

Τα Κάλαντα, ή Καλήμερα, ή Άσματα του Αγερευμού είναι τραγούδια με θρησκευτικό κυρίως χαρακτήρα και όχι μόνο. Λέγονται κυρίως από παιδιά, σε συγκεκριμένες μέρες του χρόνου, από πόρτα σε πόρτα και συνοδεύονται πάντοτε από φιλοδώρημα από τους νοικοκύρηδες προς τους καλαντιστές. Σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας τα συναντούμε και με άλλα ονόματα, όπως: Κόλιαντρα, Κόλιαντα, Κόλιντα, Κάλαντρα, Καλημέρια.

Εδώ θα πρέπει να κάνουμε το διαχωρισμό μεταξύ Καλάντων και Θρησκευτικών Τραγουδιών. Παρόλο που στις πλείστες περιπτώσεις έχουν και τα δύο είδη θρησκευτικό περιεχόμενο υπάρχει σημαντική διαφορά στο τελετουργικό μέρος. Τα Κάλαντα λέγονται πάντοτε από πόρτα σε πόρτα (κυρίως από παιδιά) και συνοδεύονται από φιλοδώρημα ενώ τα Θρησκευτικά Τραγούδια λέγονται στην εκκλησία ή τον περίβολό της από ενήλικες, κυρίως τους ψάλτες ή τον Ιερέα σε μερικές περιπτώσεις και δεν συνοδεύονται από φιλοδώρημα. Επίσης τα Θρησκευτικά Τραγούδια δεν συνοδεύονται ποτέ από μουσικά όργανα.

Τέτοια τραγούδια (Κάλαντα) λέγονταν τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά, τα Φώτα, το Σάββατο του Λαζάρου, την Κυριακή των Βαΐων και το βράδυ της Ανάστασης. Παλαιότερα δε είχαμε τα χελιδονίσματα^Α, την Περπερούνα^Β το Τραγούδι του Ζαφείρη στην Ήπειρο, του Λειδινού στην Αίγινα. Σήμερα έχουν παραμείνει κυρίως τα Κάλαντα των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς.

Τα πλέον γνωστά Θρησκευτικά Τραγούδια στην Κύπρο και γενικά στον ελληνισμό είναι: Ο Θρήνος της Παναγίας και το Τραγούδι του Αγίου Γεωργίου.

Κάλαντα επίσης ονομάζει ο λαός την παραμονή των Φώτων. Κατά την ημέρα αυτή ο παπάς γυρίζει όλα τα σπίτια του χωριού και τα ραντίζει με αγιασμό για να φύγουν οι καλικάντζαροι. Για αντάλλαγμα οι νοικοκυρές τον φιλεύουν με διάφορα εδέσματα και με λεφτά. Ίσως η περιφορά αυτή από σπίτι σε σπίτι καθώς και το φιλοδώρημα να συνδέει την κοινή ονομασία των δύο εθίμων. Ο Κυριάκος Χατζηγιωάννου δίνει μια άλλη ερμηνεία για την ονομασία της γιορτής των Καλάντων. (Βλέπε στο παρών κείμενο, Τα Κάλαντα των Φώτων).

Για τη γιορτή των Καλάντων στην Κύπρο γράφει ο Χαμπής Τσαγγάρης:

«Τα Κάλαντα οι νοικοκυρές εσάζαν το τραπέζιν με νηστίσιμα τζεραστικά, όπως σουτζιούκκον, καρύθκια, πορτοκκάλια, σταφίθκια, ποζαμάθκια, γλυκόν τζαι ξεροτήγανα, τζ' εσοεπάζαν τα ώσπου νάρτει ο παπάς να ραντίσει το σπίτιν με

- 2 αγιασμόν. Είχαν τζαι την ζιβανιάν ή το κρασίν για καμμιάν πιννιάν πριν το τσίμημαν. Στο τραπέζιν εβάλλαν τζι' έναν καπνιστήριν με φύλλα ελιάς τζαι μιάν μερρέχαν με ροδόστυμμαν.
Σήμερα, έτσι εικόνες μπορεί νάβρεις κυρίως σε χωρκά τζαι όι σε ούλλα τα σπίθκια».

Χαμπή Τσαγγάρη (Λευκωσία, 2005). Οι Καλικάντζιαροι τζαι το παιζίμιν, τόμος Β, σ. 153 - 154

Στο ίδιο βιβλίο ο Κυριάκος Ψαράς από την Εφτακώμην αφηγείται στον Χαμπήν:

«Εγύριζεν ο παπάς τζι' εραντίζαμεν. Εκράεν το σικλίν τζι' ερίφκαν του σελίνιν, είσεν πεντοσέλινα, είσεν λουκάνικα. Εκραούσαμεν τες κοφίνες ποτζέι τζαι πόε... Θκυό παλληκάρκα έτσι καλά, νάκκον που σώνναν, νάειν ποσταχούν επκιάνναν άλλοι. Εβάλλαν μας ποξαμάθκια, ή γρυσταρκές, λουκάνικα... "Πκιάστε ρε κοπελλούθκια", ελάλεν μας ο παπάς. Ατε εσσίζαμεν μες στες κούμπες, επκιάνναμεν τα λουκάνικα, ετρώαμεν, επηαίναμεν. Εκλουχούκαμεν του παπά. Δέκα δεκαπέντε κοπελλούθκια που πηαίναμεν με τον παπάν, να ραντίσει το χωρκόν ούλλον. Νάειν γεμώσει η κοφίνα, επαίρναν την θκυό κοπελλούθκια έσσω του παπά, τζι' επκιάνναμεν όφτζαιρην.

Εν ριάλλια πο διούσαν του παπά. Αλλά τζαι πορτοκκάλλια, λουκάνικα... Ετρώαμεν τα 'μεις. (Δ)εν του φήνναμεν του παπά.

- Ε, τζι' αίστε μου τζαι μέναν θκυό τρία μες την κοφίναν.

- Όι παπά. (Δ)εν κανεί που σε βουρούμεν ταπισών; Αττυμούμαι πολλά».

Χαμπή Τσαγγάρη (Λευκωσία, 2005). Οι Καλικάντζιαροι τζαι το παιζίμιν, τόμος Β, σ. 154-155

Η ονομασία "Κάλαντα" προέρχεται από τις Ρωμαϊκές Καλένδες, που ήταν γιορτές που γίνονταν στην αρχαία Ρώμη κατά τις πρώτες πέντε ή επτά μέρες κάθε μήνα. Στη διάρκειά τους, που ήσαν μέρες αργίας, επικρατούσε μεγάλη ευθυμία και γίνονταν μεγάλες ολονύχτιες διασκεδάσεις, οινοποσίες, μεταμφιέσεις και όργια. Ήταν δε ιδιαίτερα λαμπρές οι καλένδες του Γενάρη που συνέπιπταν με την αρχή του χρόνου και τις γιορτές προς τιμή του θεού Ιανού (έξ' ου και ο Ιανουάριος).

Παρόλο όμως που τα Κάλαντα πήραν την ονομασία τους από τις Ρωμαϊκές Καλένδες πιστεύεται ότι η καταγωγή τους είναι πολύ πιο μακρινή και μας οδηγεί στην Αρχαία Ελλάδα στο έθιμο της Ειρεσιώνης.

Η Ειρεσιώνη

Η Ειρεσιώνη ήταν ένα έθιμο της αρχαίας Ελλάδας που εγίνετο δυο φορές το χρόνο. Μια την Άνοιξη για να παρακαλέσουν τους θεούς να προστατέψουν τη σοδειά, και μια το Φθινόπωρο για να τους ευχαριστήσουν για την καλή συγκομιδή που είχαν.

Κατά το έθιμο αυτό «παίδες αμφιθαλείς», που είχαν δηλαδή ζώντες και τους δύο γονείς, γύριζαν από σπίτι σε σπίτι κρατώντας κλαδί ελιάς πάνω στο οποίο είχαν κρεμασμένα, κομμάτια από άσπρο και κόκκινο βαμμένο μαλλί - σύμβολα της υγείας και της ομορφιάς - διάφορους καρπούς, και τρία δοχεία, με λάδι, κρασί και μέλι, τραγουδώντας ευχές για την καρποφορία της γης και παινήματα για τους νοικοκυραίους.

Η Ειρεσιώνη πήρε το όνομά της από τη λέξη “Είρος”, που αργότερα έγινε έριον και στη συνέχεια μαλλί. Όμως με τον καιρό η Ειρεσιώνη πήρε την έννοια κάθε τραγουδιού που είχε χαρακτήρα ευχετικό και επαινετικό όπως τα δικά μας Κάλαντα. Τα παιδιά λοιπόν γύριζαν από σπίτι σε σπίτι τραγουδώντας την Ειρεσιώνη και οι νοικοκύρηδες τους έδιναν για φιλοδώρημα διάφορα γεννήματα. Σαν τέλειωναν αφήναν την Ειρεσιώνη έξω από το ναό και έμενε εκεί να ξηρανθεί μέχρι την επόμενη άνοιξη ή το Φθινόπωρο, που θα έφτιαχναν άλλη.

Ο Πλούταρχος αναφέρει ένα συγκεκριμένο τραγούδι της Ειρεσιώνης.

*Ειρεσιώνη σύκα φέρει
και πίονας άρτους
και μέλι εν κοτύλη
και έλαιον αναφύσασθαι,
και κύλικ' εύζωρον
ως αν μεθύσασα καθεύδει.*

(Κώστα Καραπατάκη - το Δωδεκάμερο)

Η Ειρεσιώνη φέρει σύκα
και φουσκωτά ψωμιά
και μέλι στο κύπελλο
και λάδι για το φως
και κούπα μ' αγνό κρασί
για να μεθύσει και να κοιμηθεί.

(Μετάφραση: Θεοδώρα Αντωνοπούλλου)

- 4 Σε μια έκδοση της Οξφόρδης με τίτλο “Ομήρου βίοι¹”, αναφέρεται ότι ο ίδιος ο Όμηρος έλαβε μέρος κάποτε στη Σάμο στο έθιμο της Ειρεσιώνης. Αναφέρει το αρχαίο κείμενο.

“...Παραχειμάζων δε Όμηρος εν τη Σάμω, ταις νομηνίαις προσπορευόμενος προς τας οικίας τας ευδεμονεστάτας, ελάμβανε τι αείδων τα έπεα τάδε, α καλείται Ειρεσιώνη, ωδήγουν δε αυτόν και συμπαρήσαν αεί, των παιδων τινές των εγχωρίων:

*Δώμα προσετραπόμεσθ’ ανδρός μέγα δυναμένοιο
ος μέγα μεν δύναται, μέγα δε βρέμει, όλβιος αιεί.
Αυταί ανακλίνεσθαι θύραι πλούτος γαρ έσεισι πολλός
συν πλούτω δε και ευφροσύνη τεθαλυία, ειρήνη τ’ αγαθή.
Όσα δ’ άγγεα, μεστά μεν είει κυρβαίη δ’ αεί
κατά καρδόπου έρποι μάζα,
νυν μεν κριθαίην ενώπιδα σησαμέεσαν...*

Λάμπρου Λιάβα. Κάλαντα. Τα τραγούδια του Έλληνα Άη Βασίλη, Περιοδικό «Δίφωνο»

Όταν ξεχειμώνιαζε ο Όμηρος στη Σάμο, πήγαινε κάθε πρωτομηνιά στα πιο πλούσια σπίτια και έπαιρνε μια μικρή αμοιβή τραγουδώντας το τραγούδι αυτό που καλείται Ειρεσιώνη, ενώ τον οδηγούσαν και ήταν πάντα μαζί του και μερικά ντόπια αγόρια:

*«Ήρθαμε ως ικέτες στο σπίτι πολύ ισχυρού ανθρώπου
που ‘χει μεγάλη δύναμη και μεγάλη ισχύ κι είναι πάντα ευτυχισμένος.
Οι πόρτες ν’ ανοίγετε από μόνες σας καθώς πλούτος μπαίνει πολύς
και μαζί με τον πλούτο άφθονη ευφροσύνη
και αγαθή ειρήνη. Όσα πιθάρια έχετε, να είναι γεμάτα
και πάντοτε να ‘ρχεται κριθαρένιο ψωμί στα δοχεία σας ...»*

(Μετάφραση: Θεοδώρα Αντωνοπούλλου)

Το πιο κάτω είναι ένα παραδοσιακό κάλαντο της Θράκης. Είναι δε αξιοσημείωτο, το πόσο μοιάζει με το τραγούδι της Ειρεσιώνης της εποχής του Ομήρου

*«Στο σπίτι ετούτο πού ‘ρθαμε του πλουσιονοικοκύρη
ν’ ανοίξουνε οι πόρτες του να μπει ο πλούτος μέσα
να μπει ο πλούτος κι η χαρά κι η ποθητή ειρήνη
και να γεμίσουν τα σταμνιά μέλι, κρασί και λάδι
κι η σκάφη του ζυμώματος με φουσκωτό ζυμάρι».*

¹ Vita Herododea 462-482

- 5 Το 2003, όταν ο φίλος μου ο Χαμπής ο Χαράκης έγραφεν το βιβλίο του «Οι Καλικάντζαροι τζαι το παιζίμιν» έδωσα του τούτους τους στίχους. Όταν τους είδεν αρέσαν του πολλά τζ' εζήτησεν μου, αν εμπορούσα, να τους κάμω μεταφοράν στην κυπριακήν διάλεκτον.

Έκαμα την πιο κάτω ελεύθερην μετάφρασην και την περιέλαβε στο βιβλίο του.

*Σε τούν το αρκοντόσπιτον που ρταμεν να τα πούμεν
σσυφοί τον νοικοτζύρην του, τον άξιον σαιρετούμεν.
Πάντα περνά ο λόος του, μα 'ν' πάντα μετρημένος.
Καλόγνωμος, καλότροπος τζαι καλοτυχημένος.
Οι πόρτες σας να 'ν' ανοιχτές να μπαίνει η ειρήνη
αντάμα μ' ούλλα τα καλά που φέρνει πάντα τζέινη.
Κρασίν τζαι λάδι να 'σετε, γεμάτα τα πυθάγκα
τζ' η κοφινιά σας ξίτρουλλη, ψουμιά τζαι ποξαμάθκια.*

Χαμπή Τσαγγάρη (Λευκωσία, 2005). Οι Καλικάντζαροι τζαι το παιζίμιν, τόμος Β, σ. 160

Τα αρχαία Ανθεστήρια

Στην αρχαία γιορτή των Ανθεστηρίων, προς τιμή του Διονύσου, του θεού της βλάστησης, οι τότε «καλαντιστές» (ασφαλώς δεν ονομάζονταν έτσι τότε) που τριγυρνούσαν από πόρτα σε πόρτα και τραγουδούσαν ύμνους προς τιμή του Διονύσου, κρατούσαν ένα χάρτινο ομοίωμα караβιού στο χέρι, για να συμβολίσουν τον ερχομό του Διονύσου. Αυτό το «καραβάκι» θα μπορούσε να το δει κανείς πριν μερικές δεκαετίες στην Ελλάδα, όταν στα σπίτια στόλιζαν караβάκια, αντί για δέντρα.

Η Πορεία των Καλάντων κατά την Πρωτοχριστιανική και Βυζαντινή περίοδο

Το έθιμο λοιπόν αυτό καθώς και άλλα αρχαία ελληνικά έθιμα, πέρασαν στα πρωτοχριστιανικά χρόνια, στη συνέχεια στο Βυζάντιο και από κει έφθασαν μέχρι τις μέρες μας.

Κατά τη βυζαντινή περίοδο η προέκταση της Ειρεσιώνης και τον Καλενδών πήραν το όνομα «Άσματα Αγερμού» και οι «καλαντιστές» - παιδιά και μεγάλοι - πήραν το όνομα «Αγύρται ή Μηναγύρται». Οι περιπλανώμενοι

«Αγύρτες», κρατώντας βάγια, κρόταλα ή κουδούνια, χελιδόνες² αλλά και μουσικά όργανα γύριζαν από σπίτι σε σπίτι, τραγουδώντας για τη γιορτή που ερχότανε.

Στο χρονικό του Ιωάννη Τζέντζη που χρονολογείται από τον 12ο μΧ αιώνα συναντούμε το εξής:

«...οπόσοι περιτρέχουσι χώρας και πορπατούσι
και όσοι κατ' αρχίμηνον του Ιανουαρίου
και τη Χριστού γεννήσει δε και Φώτων την ημέραν
οπόσοι περιτρέχουσι τας θύρας προσαιτούντες
μετά ωδών και επωδών και λόγοις εγκωμίων
και δήθεν εν προφάσεσιν, ψευδέσιν ευαφόρμοις
ούτοι πάντες αν λέγονται κυρίως μηναγύρται.»

Μαρίας Μιχαήλ -Δέδε (Αθήνα, 1989). *Κάλαντα –Καλήμερα και Θρησκευτικά Τραγούδια*, σ. 11

Η επίσημη εκκλησία παρακολουθώντας τα ειδωλολατρικά αυτά έθιμα να συνεχίζονται αντέδρασε έντονα και προσπάθησε με κάθε μέσο να ξεριζώσει ότι είχε σχέση με την παλιά θρησκεία.

Επί εποχής του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Α', οι πατέρες της Εκκλησίας για να εκτοπίσουν τα παλιά ειδωλολατρικά έθιμα αξιοποίησαν το εορταστικό κλίμα που επικρατούσε στις μεγάλες ειδωλολατρικές γιορτές κατά την περίοδο από τις 22 Δεκεμβρίου μέχρι και τις πρώτες μέρες του Γενάρη. Έτσι στην θέση της γιορτής του αήττητου Ήλιου, του Μίθρα (25 Δεκεμβρίου)³, των Καλενδών (1 Ιανουαρίου) και των γενεθλίων του Θεού Χρόνου (6 Ιανουαρίου)⁴, τοποθέτησαν τις μεγάλες γιορτές της χριστιανοσύνης, Χριστούγεννα, Περιτομή και Φώτα.

Αυτή όμως η κίνηση δεν στάθηκε αρκετή για να εξαλειφθούν τα παλιά ειδωλολατρικά έθιμα. Έτσι η προσπάθεια συνεχίστηκε με λόγους κηρύγματα και συγγράμματα.

Διασώζονται μάλιστα από την εκκλησιαστική ιστορία πύρινοι λόγοι επισκόπων ενάντια στα έθιμα αυτά. Αναφέρεται δε ότι ο Ιερός Χρυσόστομος έφτασε στο σημείο να απορρίπτει κάθε είδους τραγούδι, ακόμα και αυτά που τραγουδούσαν οι γυναίκες όταν ύφαιναν. Όταν δε ρωτήθηκε τι θα 'πρεπε

² Η Χελιδόνα είναι ένα ξύλινο αρθρωτό ομοίωμα χελιδονιού.

³ Κατά την ημέρα αυτή γιόρταζαν τη νίκη του ήλιου κατά το χειμερινό ηλιοστάσιο οπότε αρχίζει πλέον να μεγαλώνει και πάλι η μέρα, να νικά δηλαδή το φως το σκοτάδι και να γεννιέται καινούργια ελπίδα.

⁴ Η γιορτή αυτή γιορταζόταν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.

να τραγουδούν, απάντησε: “Τους ψαλμούς του Δαβίδ”. Το δε 387 μΧ κάλεσε τους Αντιοχείς να απέχουν από τέτοιους εορτασμούς, χαρακτηρίζοντας τους ως εξής:

«Αι γαρ διαβολικαί παννυχίδες αι γενόμεναι τήμερον και τα σκόμματα και αι λαιδοροαί και αι χορείαι αι νυχτεριναί, και η καταγέλαστος αύτη κωμωδία παντός πολεμίου χαλεπώτερον την πόλιν ημών εξηχμαλώτησαν».

Χαμπή Τσαγγάρη (Λευκωσία, 2005). Οι Καλικάντζαροι τζαι το παιξίμιν, τόμος Β, σ. 80

Το 692 μΧ η Στ΄ Οικουμενική Σύνοδος αποφάσισε τα εξής:

«Τας ούτω λεγόμενας καλάνδας, και τα λεγόμενα βοτά, και τα καλούμενα βρονμάλια, (...) καθάπαξ εκ της των πιστών πολιτείας περιαιρεθήναι βουλόμεθα. (...) Τους ουν από του νυν τι των προειρημένων επιτελείν εγχειρόντας, εν γνώσει τούτων καθισταμένους, τούτους, ει μεν κληρικοί είεν, καθαιρείσθαι προστάσσομεν, οι δε λαϊκοί, αφορίζεσθαι».

Χαμπή Τσαγγάρη (Λευκωσία, 2005). Οι Καλικάντζαροι τζαι το παιξίμιν, τόμος Β, σ. 80

Κατόπιν, το 1405 μΧ ήρθε στην Κύπρο με απόφαση του Οικουμενικού Πατριάρχη Ματθαίου και του αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου ο Σουδίτης μοναχός Ιωσήφ Βρυνένιος, και διεμήνυσε τα εξής:

«Τας ιεράς των εορτών αυλοίς και χοροίς και σατανικοίς πάσιν άσμασι, κώμοις και μέθαις και αισχροίς άλλοις έθεσιν επιτελείν ουκαταισχυνόμεθα».

Χαμπή Τσαγγάρη (Λευκωσία, 2005). Οι Καλικάντζαροι τζαι το παιξίμιν, τόμος Β, σ. 80

Όλες όμως οι προσπάθειες, όσο έντονες και να ήσαν, δεν καρποφόρησαν. γιατί τα έθιμα αυτά ήταν βαθιά ριζωμένα στη συνείδηση του λαού, που τα είχε απόλυτη ανάγκη.

Το μόνο λοιπόν που έμενε ήταν ο συμβιβασμός. Έτσι η εκκλησία επέλεξε αντί να πολεμά τα παλιά έθιμα, να τα υιοθετήσει και να τους προσδώσει σιγά-σιγά χριστιανικό χαρακτήρα.

Έτσι τα Κάλαντα κατά την περίοδο του Βυζαντίου, με τη συμμετοχή λογίων ανθρώπων της εκκλησίας, αλλάζουν θεματολογία και αναφέρονται πλέον στο θρησκευτικό γεγονός της ημέρας, διατυπώνοντας μάλιστα και θεολογικές θέσεις. Διατηρούν όμως τις ευχές για τους νοικοκύρηδες, την καρποφορία της γης και τις επικλήσεις για φιλοδώρημα. Αυτό δίνει και την εξήγηση γιατί αρκετά Κάλαντα έχουν λόγιο ύφος και γλώσσα, και βασίζονται πάνω σε εκκλησιαστικούς ύμνους. Αναφέρω ένα παράδειγμα.

8 Λέει ένας Βυζαντινός ύμνος του 14ου αιώνα μ.Χ.

Σήμερον η κτίσις – φωτίζεται και πανηγυρίζει - ευφραίνεται
Από της ερήμου - ο Πρόδρομος, ήλθεν να βαπτίσει - τον Κύριον

Ένα δε κάλαντο των Θεοφανείων:

Σήμερον τα φώτα κι' οι φωτισμοί Η χαρά η μεγάλη κι' οι αγιασμοί
Άη Γιάννη Πρόδρομε και βαπτιστή, έλα να βαπτίσεις, Θεού παιδί.

Το δε επόμενο Κάλαντο μιλά από μόνο του όσον αφορά τη γλώσσα και τη σχέση του με τους βυζαντινούς ύμνους.

Κάλαντα Βυζαντινά (Κοτυώρων Πόντου)

Άναρχος Θεός καταβέβηκεν και εν τη παρθένω κατώκησεν.
Έρουρεμ, έρουρεμ, χαιρουερουερουερέμ, χαιρε Δέσποινα.

Βασιλεύς των όλων και Κύριος ήλθε τον Αδάμ αναπλάσασθε.
Έρουρεμ, έρουρεμ, χαιρουερουερουερέμ, χαιρε Άχραντε.

Γηγενείς σκιρτάτε και χαιρεσθε, τάξεις των Αγγέλων ευφραίνεσθαι.
Έρουρεμ, έρουρεμ, χαιρουερουερουερέμ, χαιρε Δέσποινα.

Δέξου Βηθλεέμ τον Δεσπότη σου, Βασιλέα πάντων και Κύριον.
Έρουρεμ, έρουρεμ, χαιρουερουερουερέμ, χαιρε Άχραντε.

Έξ' ανατολών μάγοι έρχονται, δώρα προσκομίζοντες άξια.
Έρουρεμ, έρουρεμ, χαιρουερουερουερέμ, χαιρε Δέσποινα.

Σήμερον η κτίσις αγάλλεται και πανηγυρίζει κι' ευφραίνεται.
Έρουρεμ, έρουρεμ, χαιρουερουερουερέμ, χαιρε Άχραντε

Παίρνοντας ο λαός αυτά τα Κάλαντα που γράφτηκαν και διαδόθηκαν από λόγιους ανθρώπους τα προσαρμοσε στις δικές του ανάγκες και τα δικά του ήθη. Επέφερε αλλαγές στην εξιστόρηση των γεγονότων που πολλές φορές είναι τελείως εξωπραγματικές και δεν στέκουν καθόλου στην λογική. Υπάρχουν όμως ολοζώντανες στην φαντασία του και παραμένουν πάντα συγκινητικές και όμορφες με μια αντίληψη του θαύματος όπως το νιώθει ο απλός λαός και κυρίως τα παιδιά.

- 9 Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το πιο κάτω Κάλαντο των Χριστουγέννων από τη Θράκη.

Σαράντα μέρες σαράντα νύχτες, η Παναγιά μας κοιλοπονούσε.
Κοιλοπονούσε, παρακαλούσε τους Αρχαγγέλους, τους Αποστόλους.
Σεις Αρχαγγέλοι και Αποστόλοι στη Σμύρνη παέντ' τη μάμη να φέρ(ε)τε.
Κι' όσο να πάνε κι' όσο να έρθουν, η Παναγιά μα ξηλιφτερώθηκ'.

Λόγω λοιπόν αυτής της κοινής θεματολογίας και της προέλευσης από λόγιους ανθρώπους της εκκλησίας, τα Κάλαντα όσον αφορά το στίχο είναι σχεδόν τα ίδια σε όλο τον ελληνισμό. Και αυτές ακόμα οι τοπικές διάλεκτοι παραμερίζονται και επικρατεί η κοινή εκκλησιαστική γλώσσα, με ελάχιστες αλλαγές προσαρμογής προς την κάθε τοπική διάλεκτο - κυρίως όσον αφορά στην εκφορά του λόγου - που έγιναν με το πέρασμα του χρόνου όταν από τους λόγιους πέρασαν στο στόμα του λαού. Σε μακροσκελή όμως Κάλαντα των οποίων η διάσωση και διάδοση έγινε με τον γραπτό λόγο - δηλαδή ήταν γραμμένα σε χειρόγραφα τετράδια που περνούσαν από τον πατέρα στο γιο και τον εγγονό, τα οποία κατά καιρούς αντιγράφονταν λόγω της φθοράς του χρόνου - οι επεμβάσεις και αλλαγές είναι ελάχιστες και αυτές γίνονταν είτε λόγω του ότι ήταν δυσανάγνωστα είτε γιατί ο αντιγράφων άλλαζε κάποιες λέξεις που κατά τη γνώμη του ταίριαζαν καλύτερα.

Πέραν όμως από τη δημιουργία των λογίων, κατά τους Βυζαντινούς κυρίως χρόνους, υπάρχει και πληθώρα Καλάντων που δημιουργήθηκε από το λαό, τα οποία αναφέρονται στο θρησκευτικό γεγονός, ακολουθούν όμως το ύφος, τη δομή και τη διάλεκτο του δημοτικού τραγουδιού. Τα Κάλαντα αυτά είναι σαφώς πιο ζεστά και πιο άμεσα .

Λέει για παράδειγμα ένα κάλαντο της Θράκης.

Άνοιξι' πόρτα μ' άνοιξι, πόρτα μου καμαρένια
έχου δυο λόγια να σι πω κι' κείνα ζαχαρένια.
Ποιός εισ' εσύ ν' ανοίξω γω; ν' ανοίξου νάρθεις μέσα;
Εγώ μι που σου τάστειλα στου μαντηλάκ' διμένα,
τα μήλα τα δαμάσκηνα τα τρουφαντά κιράσια....

Με αυτή λοιπόν τη μορφή πέρασαν από το Βυζάντιο στον όπου γης ελληνισμό όπου ακολούθησαν την φυσιολογική εξέλιξη του δημοτικού τραγουδιού. Έτσι ανάλογα με την κάθε περίπτωση προστίθενται στίχοι: Για τον Ιερέα, τον προύχοντα, τον τσοπάνη, τον μοναχογιό, την μοναχοκόρη, το μικρό παιδί, τον ξενιτεμένο. Ακόμα και στην σπάνια περίπτωση που κάποιος δεν έδινε

Ενσωματωμένα πλέον στην υπόλοιπη δημοτική μας μουσική διατηρήθηκαν ολοζώντανα και λειτουργικά στην ελληνική ύπαιθρο μα και στον ελληνοισμό της περιφέρειας μέχρι και την δεκαετία του 50.

Η μορφή και η λειτουργία των Καλάντων μέχρι τη δεκαετία του 50

Ας μεταφερθούμε όμως σ' ένα χωριό της ελληνικής επαρχίας πριν 40 - 50 χρόνια, παραμονές Χριστουγέννων να δούμε πως λειτουργούσε το έθιμο μέσα στο λαό.

Από μέρες πριν, τα παιδιά άρχιζαν να προετοιμάζονται για τα Κάλαντα ή Κόλιαντα. Καθισμένα κάθε βράδυ γύρω από τη φωτιά έκαναν πρόβες και ετοιμάζαν τις ματσούκες τους - γερές χλωρές βέργες με χοντρό κεφάλι στην άκρη που τις λένε και ττοπούζες, ματσούκια, κατσούνες. - Οι βέργες αυτές συμβόλιζαν τα ραβδιά των ποιμένων της Βίβλου, μα ήταν κι ένα αμυντικό όπλο για τα σκυλιά όταν θα γύριζαν τις γειτονιές για τα Κάλαντα. Μ' αυτές θα κτυπούσαν τις πόρτες, θ' ανακάτευαν τη χόβολη σε κάθε σπίτι για να πούνε τις ευχές, μ' αυτές θα κτυπούσαν ελαφρά στην πλάτη τις νιόπαντρες για να κάνουν πολλά παιδιά, μ' αυτές θα κτυπούσαν τ' αμπάρια για να 'ναι πάντα γεμάτα. Είχαν δηλαδή αυτές οι ματσούκες και μαγικές ιδιότητες.

Αφού τέλειωναν τις προετοιμασίες, λίγη ώρα πριν τα μεσάνυχτα την παραμονή των Χριστουγέννων, με σύνθημα την καμπάνα μαζεύονταν όλα τα παιδιά από 10-12 χρονών και πάνω στην αυλή της εκκλησίας. Τα πιο μικρά παιδιά πήγαινα χώρια. Από κει ξεκινούσανε για να γυρίσουν όλα τα σπίτια του χωριού. Πρώτα έπρεπε να πάνε στο σπίτι του ιερέα και μετά στα υπόλοιπα. Εκτός δε από τους δεδομένους στίχους για τον νοικοκύρη, τη νοικοκυρά, το σπίτι, τη σοδιά κλπ, είχαν και τους κατάλληλους στίχους για ειδικές περιπτώσεις.

Για τον ιερέα

Απάνω σε μοσκομηλιά και κάτω σ' άγιο κλήμα
ιδώ κοιμάτ' ο Δέσποτας με τον σταυρό στο χέρι
μι του σταυρό μι του χαρτί μι τ' άγιο του βαγγέλιον...

Για τον νοικοκύρη

Αφέντη μου πεντάφεντε, πέντε φορές αφέντη,
εσένα στεκ' αφέντη μου καθέκλα καρυδένια,
για ν' ακουμπάς την πλάτη σου τη μαργαριταρένια.

11 Για την νοικοκυρά

Κυρά χρυσή κυρ' αργυρή κυρά μαλαματένια
κυρά μ' όταν στολίζεσαι και πας στην εκκλησία σου
βάνεις τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγέρι στήθος
και τον καθάριο αυγερινό τον βάνεις δακτυλίδι
κάλιο λάμπει το δάκτυλο παρά το δακτυλίδι.

Για το σπίτι και την οικογένεια

Όσ' άστρα έχ' ο ουρανός και φύλλ' από τα δέντρα,
τόσα καλά να δώσ' ο θιός εδώ που τραγουδάμε.

Γρόνια πολλά να ζήσετε, να 'στε ευτυχημένοι
τζαι στο κορμίν τζαι στην ψυχήν να 'σαστεν πλουμισμένοι. (Κύπρος)

Το Πάσκαν⁵ πο' 'ννα τρώετε εις το αρκοντικόν σας
δώστε τζαι κανενού φτωχού από το φαγητόν σας. (Κύπρος)

Για τον τσοπάνη

Τ' αφέντη μας τα πρόβατα τ' αφέντη μας τα γίδια
τ' αφέντη μας και το μαντρί με το φλουρί πλεγμένο,
αν είναι χίλια κι' εκατό να γίνουν τρεις χιλιάδες,
κι αν είναι τρεις και τέσσερις να γίνουν δεκαπέντε...

Για τον γιο

Έλα κι' ασ το παινέσουμε τούτο το παλληκάρι
οπ' όχει πλάτες γι' άρματα κι' αρμούς για το λιθάρι.
Τα χέρια γοργούριστα να ρίχουν τη σάιττα
να σαίτιζουν τα πουλιά και τ' όμορφα κορίτσια...

Για την κόρη

Κεράμ' τη θυγατέρα σου κεραμ' την ακριβή σου
απ' το φλουρί δεν φαίνεται και το μαργαριτάρι.
Στο σύννεφο την έκρυψες να μην την αβασκαίνουν
την είδαν κόσμοι κι' έφριξαν, παπάδες και θαμάξαν...

Για τον ξενιτεμένο

Ξενιτεμένο μου πουλί, και παραπονεμένο

---

⁵ Στην Κύπρο, εκτός από την Ανάσταση, λέγονται Πάσχα και άλλες μεγάλες γιορτές πριν από τις οποίες προηγείται νηστεία. Τα Χριστούγεννα, το Δεκαπενταύγουστο και των Αγίων Αποστόλων.

η ξενιτιά σε χαίρεται κι' εγώ 'χω τον καυμό σου.
Τι να σου στείλω ξένη μου τί να σου προβοδίσω;
Να στείλω μήλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει,
να στείλω και το δάκρυ μου σ' ένα λινό μαντήλι,
το δάκρυ μου 'ναι καφτερό σου καίει το μαντήλι...

Για το μικρό παιδί

Ένα μικρό μικρούτσικο μικρό χαϊδεμένο,
μικρό τόχει η μάνα του, μικρό και ο πατέρας τ'.
Το έλουζαν το χτένιζαν στο δάσκαλο τον στέλνουν
κι' ο δάσκαλος το καρτερεί με μια χρυσή βεργίτσα...

Προτροπές για φιλοδώρημα

Αφέντη μου ευγενικό πού 'χεις μεγάλη χάρη
που σ' έχουμε στον τόπο μας το λαμπρό φεγγάρι
άνοιξε το πουγκάκι σου το μαργαριταρένιο
αν έχεις γρόσια δώσ' μας τα αν έχεις και παράδες
αν έχεις και γλυκό κρασί βάλε να μας κεράσεις...

Δώστε τζαι για τον κόπον μας ότ' εν ο ορισμός σας
τζ' ο Ιησούς μας ο Γριστός νάν' πάντα βοηθός σας. (Κύπρος)

Και τέλος σε περίπτωση που ο νοικοκύρης αρνηθεί να δώσει φιλοδώρημα

Αφέντη μου στην κάπα σου χίλιες χιλιάδες ψείρες.
Άλλες γεννούν άλλες κλωσσούν κι' άλλες αυγά μαζώνουν...

Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε και δεν μας επληρώσαν
ανέστε να πηγαίνουμε, γιατί' έχει χοίρους μέσα.

Αφού τέλειωνε το τραγούδι ο νοικοκύρης πρόσφερε στα παιδιά, αμύγδαλα,
χαρούπια, καρύδια, κάστανα κι ότι άλλο αγαθό είχε το σπίτι. Κάποτε δε οι
ευκατάστατοι έδιναν και λεφτά. Όλα αυτά, τα παιδιά, τα 'λεγαν βλιάγματα
και στο τέλος τα μοιραζόντουσαν εξ' ίσου.

Τα Σούρβα

Όλη αυτή η διαδικασία επαναλαμβάνετο και την παραμονή της Πρωτοχρο-
νιας. Στη βόρεια Ελλάδα τα Κάλαντα της Πρωτοχρονιάς τα λένε "Σούρβα".
Αν τα Κάλαντα των Χριστουγέννων ήταν για τα παιδιά μια μεγάλη γιορ-
τή, τα Σούρβα ήταν ακόμα μεγαλύτερη, γιατί δεν θα περιορίζονταν μόνο

13 στο χωριό τους αλλά θα πήγαιναν και σε γειτονικά χωριά, γι' αυτό ήταν και καλοντυμένα.

Στα Σούρβα, αντί για ματσούκες κρατούσαν φρεσκοκομμένες κλάρες μπουμπουκισμένης κρανιάς⁶. Με αυτές κτυπούσαν στις πλάτες μα και στο σταυρί⁷ για να 'ναι γεροί και καλόκαρδοι.

Ένα χαρακτηριστικό κάλαντο για τα “Σούρβα” είναι το πιο κάτω:

Σούρβα, Σούρβα, γιρό κουρμί, γιρό σταυρί
σαν ασημί σαν κρανιά, κι' του χρόνου ούλ' γιροί, καλόκαρδοι
Σούρβα, Σούρβα γειά χαρά, για σταφίδια για παρά,
για καρύδι, για παντέμια γι' ένα ξυλοκέρατου⁸.

Όταν τα παιδιά τελείωναν απ' τα “Σούρβα” μαζεύοντουσαν σ' ένα σπίτι για να γλεντήσουν με ότι μάζεψαν. Η επιλογή του σπιτιού δεν ήταν τυχαία. Διάλεγαν ένα σπίτι κάποιου φτωχού ούτως ώστε να διασκεδάσουν και αυτοί και να καρπωθούν τα περισεύματα που ήταν πλούσια.

Για την προέλευση της λέξης “Σούρβα” οι απόψεις δίστανται. Ο Gustav Mejer και ο Abbot υποστηρίζουν ότι προέρχεται από το σλάβικο “σούροβο νόβα γκοτίνια” που σημαίνει νέο έτος, ενώ ο Φαίδων Κουκουλής (Βυζαντινολόγος) και ο Κώστας Καραπατάκης (λαογράφος) υποστηρίζουν ότι προέρχεται από το κλαδί της κρανιάς που κρατούσαν τα παιδιά η οποία στη Θράκη λέγεται Σουρβιά ή Σουρβακιά.

Η ονομασία «Σούρβα» υπήρχε από παλιά στην Θεσσαλία, Βόρεια Ελλάδα και Ανατολική Ρωμυλία. Τούτο αποδεικνύει ή παροιμία «Σαν σ' άρεσε στα κόλιανα, έλα και στα Σούρβα», που σ' αυτές τις περιοχές λέγεται ακόμα.

Ο Άης Βασίλης και τα Κάλαντα της Πρωτοχρονιάς

Στα Κάλαντα της Πρωτοχρονιάς υπάρχει το στοιχείο των ευχών για καλή αρχή και καλή τύχη. Αυτό όμως που κυριαρχεί είναι ο Άης Βασίλης. Ο θάνατος του Αγίου Βασιλείου συνέπεσε με την πρώτη του Γενάρη του 379 μ.χ. Έτσι συνδέθηκε το όνομά του, από τους Ορθόδοξους, με τους εορτασμούς της Πρωτοχρονιάς. (Οι Δυτικοί έχουν τον Αγ. Σιλβέστρο, τον Αγ. Νικόλαο κτλ.).

⁶ Η κρανιά είναι ένας θάμνος με πολύ γερό ξύλο.

⁷ Σταυρί είναι το σημείο που η σπονδυλική στήλη ενώνεται με τη λεκάνη.

⁸ Ξυλοκέρατο ή κεράτιον είναι το χαρούπι. Από εδώ προέρχεται και η κυπριακή λέξη. Τεράστιν.

Η λαϊκή παράδοση που από τα αρχαία χρόνια ήθελε την Πρωτοχρονιά μέρα σημαδιακή για την εξέλιξη της χρονιάς φόρτισε και τον άγιο της με όλες εκείνες τις ιδιότητες που ανταποκρίνονται στους πόθους και τις ανάγκες της. Την καλή τύχη, την καλή σοδειά κλπ. Σε αυτό συνέτεινε και ο βίος του Μεγάλου Βασιλείου στον οποίο κυριαρχούσαν οι αγαθοεργίες προς τον απλό άνθρωπο, τον πονεμένο, τον φτωχό.

Στα Κάλαντα της Πρωτοχρονιάς υπάρχει το στοιχείο των ευχών για καλή αρχή και καλή τύχη καθώς και τα παινήματα για τον καθένα, ανάλογα με την περίπτωση και η επίκληση για φιλοδώρημα. Αυτό όμως που κυριαρχεί είναι ο Άης Βασιλης.

Στα πλείστα Κάλαντα του Άη Βασιλη-της Πρωτοχρονιάς υπάρχουν τα εξής σημαντικά στοιχεία.

- Ο Άγιος έρχεται από την Καισάρεια της Καππαδοκίας σε τόπο αγροτικό.
- Έρχεται με χαρτί και καλαμάρι γνωρίζοντας γράμματα, του ζητούν να τους τραγουδήσει αλλά αυτός αρνείται λέγοντας πως δεν ξέρει τραγουδία. (Ίσως αυτό να συνδέεται με τη θέση των πατέρων της εκκλησίας - που αναφέρεται προηγουμένως - που ήταν ενάντια σε κάθε μορφή τραγουδιού και διασκέδασης). Τότε του ζητούν να τους πει την ΑΒ που εκείνοι δεν ξέρουν.
- Πρόθυμος ακουμπά το ραβδί του που ήταν ξερό και θαυματουργικά πετάει βλαστάρια και κλωνάρια κι' απάνω τους κελαηδούν πουλιά.

Οι μαγικές αυτές ιδιότητες του ραβδιού του Άη Βασιλη, παραπέμπουν σύμφωνα με ορισμένους λαογράφους στο ραβδί του Ααρών της Παλαιάς Διαθήκης και κατ' άλλους στα κλωνάρια που πέταξε η Ιερή Ελιά της Ακρόπολης αμέσως μετά την πυρπόλησή της από τους Πέρσες, όπως τη θέλει η παράδοση, που διασώζει στα ιστορήματά του ο Ηρόδοτος.

Ένα Κάλαντο κυπριακό για τον Άη Βασιλη, που κατέγραψα από τον αγαπητό μου φίλο Χαράλαμπο Δημοσθένους από την Κοντέα Λέει:

Άης Βασιλης έρκεται απόυ την Καισαρειάν,
εβάσαν εις το σιέριν του Χριστόν τζιαι Παναϊαν.
Οι λιόντες τον επιάσασιν μέσα στα μερσινάτζια
Βασιλη ξέρει γράμματα, πέ μας τ' αρφαβητάτζια.
Εκούμπησεν την βέρκαν του να πει τ' αρφαβητάτζια
τζει πάνω σ' τζείν' την βέρκαν του κλωνάρκα εποιούσαν
τζει πάνω σ' τζείνα τα κλωνιά πουλιά ετζελαδούσαν

- 15 Η τζίχλα φέρνει το νερόν τζ' η φάσσα το σαπούνιν
τζ' η πέρτικα τα ρούχα του τα μουσκομυρισμένα
τζαι καλημέρ' άγια γιορτή δώστε μας πουλουστρέναν⁹.

Σε αρκετά Κάλαντα ο Άησ Βασίλης παρουσιάζεται επίσης ως ζευγολάτης.
Όπως στο Κάλαντο που ακολουθεί.

Αρχιμηνιά κι' αρχή χρονιά κι' αρχή του Γενναρίου
κι' αρχή που βγήκε ο Χριστός στη γη να περπατήσει,
εβγήκε και χαιρέτισε όλους τους ζευγολάτες
κι' ο πρώτος που χαιρέτισε ήταν ο Άησ Βασίλης.
Άγιε Βασίλη Δέσποτα, καλό ζευγάρι κάνεις.
Με την ευχή σου Δέσποτα, καλό κι' ευλογημένο.

Η μορφή του Άη Βασίλη στη φαντασία του λαού ήταν ασκητική και λιτή.
Δεν κουβαλάει δώρα, αλλά περιμένει να του προσφέρουν οι νοικοκυραίοι την
πατροπαράδοτη ελληνική φιλοξενία κι' αυτός για αντάλλαγμα θα τους δώσει
την ΑΒ, που κάνει το ξερό ραβδί ν' ανθίσει, θα τους ευλογήσει τα σπαρτά και
τα ζώα τους.

Δεν είχε λοιπόν καμιά σχέση με τον ξενόφερτο δυτικό Άη Βασίλη που μας
έχει επιβάλει η coca-cola τις τελευταίες δεκαετίες, τον καλοθρεμμένο, με
ροδαλά μάγουλα, άσπρα γένια και κόκκινα φανταχτερά ρούχα φορτωμένο
δώρα, που ...ενίοτε κατεβαίνει εξ' ουρανού με ελικόπτερο.

Τα Κάλαντα των Φώτων

Τα Φώτα είχαν κι' αυτά τα δικά τους Κάλαντα. Το πρωί της ημέρας των Φώ-
των τα παιδιά γυρνούσαν και πάλι από σπίτι σε σπίτι και λέγανε τα Κάλαντα
των Φώτων. Όπως είναι φυσικό το θέμα που κυριαρχεί στα Κάλαντα αυτά
είναι η βάφτιση του Χριστού από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο και η εμφάνιση
της Αγίας Τριάδας.

Στην Κύπρο, μα και στον υπόλοιπο ελληνισμό εσυνηθίζετο η προσφορά δώ-
ρων στους νέους και τις νέες. Το έθιμο αφορά κυρίως στη σχέση νονού και
βαφτιστικού, εις ανάμνηση της βάφτισης του Χριστού. Εξ' ου και η φράση
«Καλημέρα τζαι τα Φώτα τζαι την πουλουστρίναν πρώτα».

Ο Κυριάκος Χατζήγιωάννου εξηγεί την ύπαρξη Καλάντων και πουλουστρέ-
νας κατά τα Φώτα ως εξής:

⁹ Πουλουστρένα ή πουλουστρίνα λέγεται στην Κύπρο το φιλοδώρημα που δίνουν
στα παιδιά, ο νονός, οι γονείς και οι συγγενείς την Πρωτοχρονιά και τα Φώτα.

«... Εκείνο το οποίο γνωρίζομε είναι ότι κατά τους πρώτους μετά Χριστόν αιώνας και μέχρι του 4ου η πρώτη του έτους ήτο η 6η Ιανουαρίου η ημέρα των Θεοφανείων. Εκτός των μαρτυριών, τας οποίας έχομεν εκ των Πατέρων της Εκκλησίας, ενδείξεις αποτελούν και τα «Κάλαντα», τα οποία εορτάζομεν την 5ην Ιανουαρίου, εκ της Ελληνορωμαϊκής λέξεως «καλάνδαι» προελθόντα, και η οποία εσήμαινε την πρώτην εκάστου μηνός. Άλλην ένδειξην αποτελεί η Κυπριακή φράσιν «καλημέρα τζαι τα Φώτα τζαι την πουλουστρέναν πρώτα», που σημαίνει ότι τα Φώτα ήσαν η Πρωτοχρονιά, ώστε να χαρίζουν πουλουστρένες».

Κυριάκου Χατζηγιωάννου (Λευκωσία, 1979). Τα εν Διασπορά, τόμος Β, σ. 51

Τα Κάλαντα στην Κύπρο

Τα Κάλαντα λοιπόν με αυτή την μορφή διατηρήθηκαν ολοζώντανα και λειτουργικά στην ελληνική ύπαιθρο μα και στον ελληνισμό της περιφέρειας μέχρι και τη δεκαετία του 50. Στην Κύπρο ακολούθησαν σχεδόν παράλληλη πορεία. Φαίνεται όμως ότι η διαφορετική ιστορική πορεία που είχε η Κύπρος από άλλες περιοχές του ελληνισμού επηρέασε αρνητικά τη διάσωση των Καλάντων. Τούτο συμπεραίνεται από τη σύγκριση του όγκου του υλικού σε παραδοσιακά Κάλαντα σε άλλες περιοχές του ελληνισμού και στην Κύπρο.

Κατά τη γνώμη μου έχουν χαθεί αρκετά παραδοσιακά Κάλαντα της Κύπρου κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Κατά την περίοδο αυτή (λόγω της χαμηλής αυτοεκτίμησης από την οποία πάσχουμε σαν λαός) δεχθήκαμε τα «Carols» και άλλες συνήθειες ως δείγμα προόδου και εξευγενισμού. Δυστυχώς οι άνθρωποι που είχαν άμεση σχέση με την παιδεία και την πνευματική ζωή του τόπου (εκτός μερικών εξαιρέσεων) δεν έδειξαν την κατάλληλη εγρήγορση και τις αναγκαίες αντιστάσεις και τα υιοθέτησαν. Τα πέρασαν μάλιστα και στα σχολεία και από κει άρχισαν να περνούν και στο σύνολο του πληθυσμού. Έτσι η παράδοση τόσων αιώνων, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, έπαψε να λειτουργεί και απειλήθηκε με εξαφάνιση.

Προς τεκμηρίωση της άποψης μου αναφέρω το εξής: Τα Κάλαντα και τα Θρησκευτικά Τραγούδια της Λαμπρής (το Τραγούδι του Λαζάρου, το Τραγούδι της Ανάστασης, ο Θρήνος της Παναγίας και το Τραγούδι τ' Αϊ Γιώρκη) διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα, ακριβώς επειδή οι Άγγλοι δεν είχαν κάτι ανάλογο να μας προσφέρουν. Ευτυχώς όμως ο Θεόδουλος Καλλίνικος, το Κέντρο επιστημονικών ερευνών και άλλοι ερευνητές της δημοτικής μας μουσικής πρόλαβαν και κατέγραψαν από τους ηλικιωμένους που ακόμα τα θυμούνταν, κάποια από τα παραδοσιακά μας Κάλαντα.

Με την τεχνολογική επανάσταση, με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου και ιδιαίτερα των ΜΜΕ, άρχισε σιγά-σιγά και στον υπόλοιπο ελληνισμό

η σταδιακή τους παραγνώριση και η αντικατάστασή τους με τα ευρωπαϊκά, με αποτέλεσμα κατά την δεκαετία του 70 να είναι σχεδόν ανύπαρκτα. (Κάτι που στην Κύπρο είχε συμβεί από τις αρχές του περασμένου αιώνα).

Μαζί δε με αυτά άλλαξε πλέον και το πνεύμα των Χριστουγέννων. Ο λαός άρχισε πλέον να επικεντρώνεται στην επιφάνεια και στην ύλη και όχι στην εσωτερική προετοιμασία για την υποδοχή του Θείου βρέφους. Οι εορτασμοί αρχίζουν πλέον από το Νοέμβριο με αποτέλεσμα όταν φθάσει πλέον η στιγμή που θα πρέπει να γιορτάσουμε να είμαστε κορεσμένοι και εξουθενωμένοι, εξυπηρετώντας ουσιαστικά μόνο τον καταναλωτισμό και τους εμπόρους.

Ο Άης Βασίλης κατάντησε εμπορικό σύμβολο που ενίοτε αγγίζει τα όρια της γελοιοποίησης. Θαρρούμε μήπως πως τα παιδιά μας είναι πióτερο ευτυχισμένα; που τον συναντούν καθημερινά για δυο μήνες τις πλείστες φορές χαζοχαρούμενο, πότε στη μία υπεραγορά πότε στην άλλη, στους δρόμους στις πλατείες και σε όλες τις γιορτές;

Όχι λοιπόν. Δεν νομίζω να είναι πιο ευτυχισμένα. Ίσως τα πλούσια δώρα που παίρνουν κατά κόρον να τα κάνουν να δείχνουν χαρούμενα. Παιδιά είναι...

Κατά βάθος όμως μας φασκελώνουν που τους σκοτώσαμε τη φαντασία. Που τους στέρησαμε τη χαρά να δημιουργούν με την τόσο πλούσια φαντασία τους το καθένα το δικό του Άη Βασίλη. Που έρχεται και φεύγει χωρίς να τον βλέπει κανείς, σαν Άγιος που είναι, αλλά όλοι είναι σίγουροι για την ύπαρξή του, αφήνοντας πίσω του όλα τα καλά.

Ευτυχώς τα τελευταία χρόνια παρέλαβαν τη σκυτάλη νεότεροι ερευνητές και ερμηνευτές που μπορώ να πω ότι κατάφεραν να αναζωπυρώσουν το κοινό ενδιαφέρον για τα παραδοσιακά Κάλαντα, και να τα επανεπεντάξουν στην κοινωνία μέσω της δισκογραφίας και των συναυλιών.

Με την εμπλοκή δε και κάποιων ευαισθητοποιημένων εκπαιδευτικών τα παραδοσιακά Κάλαντα άρχισαν να παίρνουν σιγά –σιγά τη θέση τους ανάμεσα στα παιδιά και τους νέους.

Η Δισκογραφία με θέμα τα Κάλαντα στην Κύπρο

Τίτλος: Των Γεννών τζαι της Λαμπρής

Περιέχει: Κυπριακά Κάλαντα των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, των Φώτων και της περιόδου του Πάσχα, Θρησκευτικά Τραγούδια και ύμνους, καθώς και 4 Κάλαντα από άλλες περιοχές του ελληνισμού. Ένα δε Κάλαντο με τίτλο «ο Άης Βασίλης» ηχογραφήθηκε για πρώτη φορά.

Ένθετο 42 σελίδων

Έρευνα - Ερμηνεία -Παραγωγή: Μιχάλης Ττερλικκάς

Έτος Παραγωγής: 1998

Τίτλος: Και Επί Γης Ειρήνη

Περιέχει: Κάλαντα από την Ελλάδα και την Κύπρο και ύμνους.

Παραγωγή: Ξένιος Ζωνιάς

Ερμηνεύτρια: Τόνη Σωτηρίου

Έτος Παραγωγής: 2001

Τίτλος: Τα Γιορτινά

Περιέχει: Κάλαντα και γιορτινά τραγούδια, από την Κύπρο.

Παραγωγή - Ερμηνεία: Πέτρος Ηρακλεους

Έτος Παραγωγής: 2005

Τίτλος: Εορτολόγιο 1

Περιέχει: Κάλαντα από την Κύπρο σε στίχους παραδοσιακούς.

Μουσική Σύνθεση: Αδάμος Κατσαντώνης

Παραγωγή: Αδάμος Κατσαντώνης.

Ερμηνευτές: Βάσος Κωνσταντίνου, Λυγία Κωνσταντινίδου, Ζαχαρούλλα

Άσσια, Αδάμος Κατσαντώνης, Τόνης Σολομού, Δέσποινα Κατσαντώνη,

Άντρος Νικολάου, Yiltan Tasci.

Έτος Παραγωγής: 2005

Τίτλος: Καλές Εορτάς

Περιέχει: Κάλαντα από όλη την Ελλάδα, καθώς και 3 Κάλαντα από την Κύπρο. Ένα δε κάλαντο με τίτλο «Κυπριακά Κάλαντα των Φώτων» ηχογραφήθηκε για πρώτη φορά.

Παραγωγή: IAN Productions, Eastern Gate.

Ερμηνευτές: Μιχάλης Χατζημιαχάλ, Μιχάλης Γεωργίου, Γιώργος Αντρέου,

Κλεάνθης Κλεάνθους, Γιάννης Σαούλης, Παιδική Χορωδία Ελληνικού

Κολλεγίου Μουσικής, Ανδρική Χορωδία «Ζιβανία».

Έτος Παραγωγής: 2007

Αντά λοιπόν είναι τα Κάλαντα του ελληνισμού. Κάλαντα που δεν περιορίζονται στην επιφάνεια των γεγονότων, μα περιέχουν μηνύματα για τους πόθους και τις έγνοιες του λαού μας εδώ και αιώνες, περιέχουν θεολογικά μηνύματα και αναδεικνύουν την πατροπαράδοτη φιλοξενία του ελληνισμού. Τα δικά μας Κάλαντα δεν έχουν καμιά σχέση μ' αυτό το θλιβερό φαινόμενο που βλέπουμε σήμερα. Ομάδες παιδιών που παπαγαλίζουν ξενόφερτα δυτικά Χριστουγεννιάτικα τραγούδια για να βγάλουν το χαρτζιλίκι τους ή κάποιους μανträχαλους ντυμένους Santa Claus να περιφέρονται μ' ένα μαγνητόφωνο, παίζοντας στη διαπασών και παραμορφωμένα κάποια Κάλαντα που την άκραν.

- 19 Εδώ θα ήθελα να σχολιάσω και κάτι θετικό. Τα τελευταία χρόνια πολλές οργανωμένες ομάδες παιδιών λένε τα Κάλαντα (μάλιστα παρατηρώ ότι τα παραδοσιακά Κάλαντα κερδίζουν έδαφος) και δίνουν τα λεφτά για κοινωφελείς σκοπούς, κάτι που είναι απόλυτα αρμόζων με το πνεύμα των ημερών.

Τα Κάλαντα του ελληνισμού όπως είδαμε, έχουν ρίζες που χάνονται στα βάθη των αιώνων. Επέζησαν και εξελίχτηκαν φυσιολογικά μέσα από πολύ αντίζοες συνθήκες. Είναι μια αλυσίδα στην οποία η κάθε γενιά βάζει το δικό της κρίκο. Και η δική μας γενιά νομίζω πως δεν έχει το δικαίωμα να σπάσει αυτή την αλυσίδα. Έχει υποχρέωση σ' όλους αυτούς που πέρασαν βάζοντας το δικό τους κρίκο, μα πιο πολύ σ' αυτούς που θα 'ρθουν για να συνεχίσουν. Ας μην είμαστε εμείς η γενιά που θα σπάσει την συνοχή αυτής της αλυσίδα. Τα Κάλαντα ανήκουν στα παιδιά και πρέπει να κάνουμε το παν για να τους τα δώσουμε πίσω. Τα δικαιούνται.

Βιβλιογραφία:

1. Ελευθερίας Ντάνου - Δημοσίευμα στο περιοδικό "ΙΣΤΟΡΙΑ".
2. Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια.
3. Κυπριακά Δημώδη άσματα - Κ. Επιστημονικών Ερευνών.
4. Κυριάκου Χατζηγιάννου – Τα εν Διασπορά.
5. Κώστα Καραπατάκη - το Δωδεκάμερο.
6. Λάμπρου Λιάβα - Δημοσίευμα στο Δίφωνο.
7. Λαογραφική Κύπρος.
8. Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε - Κάλαντα- Καλήμερα και Θρ. Τραγούδια.
9. Μιχάλη Ττερλικκά - Των Γεννών τζια της Λαμπρής (ένθετο Ψηφιακού Δίσκου)
10. Νέαρχου Κληρίδη - Κυπριακά δημοτικά τραγούδια.
11. Χαμπή Τσαγγάρη – Οι Καλικάντζαροι τζαι το Παιξίμιν.
12. <http://homepages.pathfinder.gr>
13. <http://kalloni.livepage.gr>
14. <http://30dim-athin.att.sch.gr>

Τα «χελιδονίσματα» είναι ένα αρχαίο έθιμο που επιβίωσε μέχρι σήμερα. Ήταν τα Κάλαντα που ακουγόταν την πρώτη Μαρτίου καθώς ο Μάρτιος θεωρείτο πρώτος μήνας του έτους και ψαλλόταν ακόμη και μετά την καθιέρωση του Ιανουαρίου ως αρχή της χρονιάς. Οι «χελιδονιστές», που έψαλαν τα ανοιξιάτικα Κάλαντα, ήταν κυρίως παιδιά αλλά και ενήλικες που έφεραν μαζί τους ξύλινο ομοίωμα χελιδόνας και την 1η Μαρτίου περιέρχονταν τα σπίτια και έψαλαν τα «χελιδονίσματα» με τη συνοδεία κουδουνιών

Ο συγγραφέας Αθηναίος (2ος αιώνας μ.Χ.) έχει διασώσει ένα «χελιδονίσμα» που τραγουδούσαν τα παιδιά στη Ρόδο. Κρατώντας ένα ομοίωμα χελιδονιού, τριγύριζαν στην πόλη και ζητούσαν φιλέματα.

Στα πρώτα βυζαντινά χρόνια, το ελληνικό έθιμο της χελιδόνας θεωρήθηκε ειδωλολατρικό και στην αρχή απαγορεύτηκε από την εκκλησία. Παρ' όλα αυτά όμως τα παιδιά συνέχιζαν να τραγουδούν τον ερχομό της Άνοιξης και έτσι το έθιμο διατηρήθηκε όπως ακριβώς και στην αρχαιότητα.

Ήρθε, ήρθε χελιδόνα
 ήρθε και άλλη μεληδόνα
 κάθησε και λάλησε
 και γλυκά κελάηδησε:
 «Μάρτη, Μάρτη μου καλέ,
 και Φλεβάρη φοβερέ
 κι αν φλεβίσεις κι αν τσικνίσεις
 καλοκαίρι θα μυρίσεις
 Κι αν χιονίσεις κι αν κακίσεις
 πάλιν άνοιξη θ' ανθίσεις.

^B Η Περπερούνα

Η Περπερούνα ή Ντόντουλους είναι ένα παλιό έθιμο που εξακολουθεί να τελείται για την εξουδετέρωση της ανομβρίας σε πολλά χωριά του Έβρου (Δαδιά, Πετράδες, Τρίγωνο και στα γειτονικά χωριά της Βουλγαρίας). Εκτός από την εκκλησιαστική λιτανεία που κάνουν, ντύνουν ένα πολύ φτωχό ή ορφανό κορίτσι (για να το λυπάται ο Θεός) με λουλούδια και χλωρά κλαδιά και το γυρίζουν στο χωριό καταβρέχοντάς το (ενώ σε ορισμένα μέρη, του ρίχνουν χρήματα σ' ένα κόσκινο) και τραγουδούν:

Πιρπιρούνα πιρπατή
 το Θεό παρακαλεί.
 Βρέξε Κύργιε μια βροχή,
 μια βροχή ψιχαλωτή.